

DISSERTATIO PHILOLOGICA

YESAÏÆ CAPUT VII: *num*

Latine versum & Animadversionibus explicatum sistens,

QUAM

Conf. Ampl. Fac. Phils. Aboens.

Publicæ Censuræ modeste offerunt

JOHANNES HENR. FATTENBORG

PHIL. MAG.

ET

FREDERICUS GRÓNSTRAND,

WIBURGENSIS;

In Auditorio Majori d. 13 Maji 1796

b. a. m. f.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIANIS.

DISSERTATIO PHILOLOGICA

DE SYLLABARIIS CAPITULI PRIMI

Latine scripturae & Antiquitatis scripturae
liber primus

Caroli Augusti Imperatoris

Imperialis Universitatis

ALBERTI WILHELMI FRIDERICI

Philosophi

Et

FRIDERICI AUGUSTI

Magistri

In Universitate Lipsiensi

A. M. 1774

Alb. W. Friderici

Proœmium.

Cum multæ ac magnæ difficultates in Libris Vet. Test. prophetiis explicandis ac interpretandis sese offerunt, tum illæ fere maximæ sunt quæ ex defectu monumentorum historicorum oriuntur; qui eo graviora in interpretatione parit incommoda, quo certius constat, historiam, ubi lumen præferat, uberima in omnibus antiquioris ævi documentis intelligendis ac enodandis præbere adjumenta. Ex hoc historiæ silentio plures etjam in **JESAJÆ CAP. VII. MO** interpretando existunt difficultates. Arcte enim oraculum illud cum ista temporis ratione quo editum fuit conjunctum deprehenditur; & licet historia nos omnino heic non deserat, adeo tamen manca est ac parum sufficiens cognitio quam suppeditat, ut vix omnia ad liquidum perduci queant. Quum igitur his pagellis caput Jesajæ laudatum, speciminis loco, vertendum notisque qualibuscunque subjectis breviter explicandum susceperimus, non mirum est si interdum

dum conjecturas sequi cogamur: sperantes fore ut tu B. L. juveni juveniles experienti vires, ea qua par est æquitate ignoscas.

Sed antequam proprius ad institutum accedimus, primum omnium necessarium nobis videtur, cum ea quæ ex historia ad locum nostrum illustrandum desumi possunt paucis attingere, tum etiam tempus quo editum fuerit hoc oraculum investigare, totiusque sermonis scopum ac summam, qua fieri possit diligentia, breviter exponere. — Quod igitur ad res historicas attinet, quæ huic loco lucem quandam affundunt, patet tam ex initio Capituli nostri quam ex *II. Reg. XV. XVI. & II. Chron. XXVIII*: reges Syriæ ac Israëlitis, Rezinum & Pekachum, consilium de Judæa conjunctis viribus expugnanda, extremis jam Jothami annis, cepisse. Quum igitur Achasis regni paterni potitus fuisset, hoc tumultu perturbatus ad regis Assyrii opes confugit, eumque contra omnes civilis prudentiæ rationes in auxilium vocat. cfr. *II. Reg. XXI. 7-10. II. Chron. XXVIII. 6. 16. 20.* Annuit petitioni Achasi Tiglathpileser: cum exercitu venit, Damasco capta Rezinum interfecit, & Ephraimitarum civitatem, magnam incolarum partem e Gileaditide & Galilæa auferendo, graviter vastavit: quæ omnia intra paucos annos (forte duo aut tres), atque ut valde probabile est, ante quartum Achasi imperii annum accidisse, ex eo colligere licet, quod ea Pekacho adhuc vivente gesta fuisse traduntur. Pekachus

kachus autem interfectus fuit 20:mo Jothami anno (cfr. *II. Reg. XV. 30*) h. e. initio 4:ti Achasi, quia Jotham, pater Achasi, sedecim tantum regnavit annos *II. Reg. XV. 32.* *) Confregit quidem sic rex Assyriæ Tiglathpileser consilia regum confœderatorum, sed Achaso etjam detrimento fuit. Testatur enim historia sacra *II. Chron. XXVIII. 20. 21.* Tiglathpileserum, quem muneribus jam satis liberalibus ornauerat Achasus, (*II. Reg. XVI. 8; II. Chron. XXVIII. 21.*) non tam auxilio ei fuisse, quam eum vexasse. — Ex his paullo diligentius consideratis conjectura assequi possumus, vaticinium hoc intra primum & quartum Achasi imperii annum editum fuisse; quoniam Pekachus adhuc in vita fuit cum vaticinaretur Jesajas. — Neque non consilium quod admo-

A 2

nitione

*) Licet negari non possit, hanc annorum computationem, in illa monumentorum historicorum penuria qua horum temporum ratio premitur, omnium optimam esse; vix tamen reticendam est, eam magnis laborare difficultatibus; quæ ex eo imprimis oriuntur quod duplici modo anni imperii Hofeæ in Historia Sacra computantur. In *II. Reg. XV. 13.* initium imperii Hofeæ ducitur ab anno mortis Pekachi, h. e. a 4:to Achasi; & in *II. Reg. XVII. 1.* a 12:mo Achasi imperii anno, adeoque octo annis serius. Num igitur 8 annorum interregnum heic statuendum? Attamen vocabula *תחתי מלך* & contextus *II. Reg. XV. 30.* indicare videntur, Hofeam statim post Pekachum interfectum regem Israëlitarum factum fuisse. Hæc satis superque probant, temporum rationem valde esse impeditam.

nitione sua attingere studuit propheta 'ex' allatis investigare licet. Cum enim vates facer divino afflactu actus & prudentiæ civilis haud imperitus, fatis superque prævideret, fore ut rex Assyriæ, si in auxilium ab Achaso vocaretur, occasionem rebus Judaicis sese immiscendi inde sumeret; summo studio annisus est, ut Achasum ab hoc proposito & sibi & toti civitati valde noxio averteret, eumque de auxilio divino certiores faceret. — Postquam igitur occasionem sermonis sui paucis exposuit propheta (v. 1-4.), animum Achasi abjectum erigere conatur, auxilium divinum ei promittit, ac Syris & Israëlicis instantem calamitatem prædicit (v. 14-16): simul autem Achaso gravissima minatur mala, quæ ipsi a Rege Assyrio, cujus opem inconsiderate implorasset, brevi infligenda essent: ac denique animum ad remotiora tempora advertens, futura Judæorum infausta fata canit. (v. 17-25).

Cap. VII.

V. 1. Regnante in Judæa Achaso, Jothami filio, nepote Usiæ, Rezinus rex Syriæ & Pekachus rex Israëlis expeditione facta Hierosolymam oppugnare conati sunt; sed eam obsidione eingere non valuerunt (a). V. 2. Cum igitur nunciaretur aulæ Davidicæ

(a) חָלַץ pr. *eminuit, ascendit*; haud raro autem de *expeditione bellica* in Hebraismo usurpatur, imprimis si cum חָלַץ

dicæ Syros Ephraimitis conjunctos ad Hierosolymam tendere, familia Regia trepidabat & cor populi tremore correptum palpitabat, ceu folia arborum vento agitata (b). V. 3. Tum mandavit Jova Jesajæ: Ito cum filio tuo Schear Jafchub obviam Achafo ad initia aquæductus piscinæ superioris, juxta viam campi fullonum (c): V. 4. & his verbis illum adhortare:

A 3

tare:

conjungatur, cfr. *Jud.* 1. 2. 3. *Jof.* VIII. 3. Eodem fere sensu occurrit *αβαβαίην* apud Græcos, unde Xenophontis liber de Expedit. Cyri inscribitur *Κυρῶν ἀβαβαίης* (cfr. XENOPH. *Expedit. Cyri* edit. ZEUNII, & VITRINGA ad h. l.). יל Licet in sing. sit, tamen in plur. vertimus, quoniam ad ambos reges tam Syriæ quam Jfraëlis referendum est. Neque non יל conformatum est ad numerum vocis עלה. (cfr. VITRINGA.)

(b) אפרים -- נחה. Incongruens est interpretatio: *Syri nituntur Ephraimitis*; repugnat enim illa & grammaticæ constructioni & ipsius rei rationi. נחה femin. est & אפרים masculin. & Syri armis fortiores erant Jfraëlitis. Nec de pacto aut consensu horum regum mutuo mentio commode esse potest; quia jam sub fine Jothami imperiï is struebatur (*II. Reg. XV. 37.*) adeoque Achafo non profus ignotus erat. Tutius igitur videtur accentu leviter mutato deducere *Nacha* a נחה coll. cum Arab. ناض tendit, contendit. (Cfr. MICHAELIS. *Supplem. Lexx. Hebr.* & KOPPII annotata ad Lowth.) Hinc RECENT. VERS. SVEC. reddit: *Syverne vovo i antågande tillika med Epbräemiterne.*

(c) אפרים ישיב' vulgo putatur prophetam re vera filium nomine Schear Jafchub habuisse; quod quidem in se ni-

tare: Tranquillus esto & cave ne metuas: nec animus tuus timore consternetur ob duos istos titiones ira exæstuentes, Rezinum nempe & Syrum & Remalida (d). V. 5. Nam quod Syri & Ephraimitæ & Rema-

hil absconi involvit. Cum autem stilum Hebræorum propheticum, atque pro more poëtarum a fictionibus non abhorrentem consideramus: nec non ad ipsam hujus nominis significationem (*reliquia restituentur* l. *revertentur*) paullo diligentius attendimus; non omni probabilitatis specie illorum opinio caret, qui filium hunc ejusque nomen esse fictitium existimant & symboli instar ad futuram Judæorum a Syris & Israëlitis liberationem adumbrandam, a propheta adhibitum. Idem fere artificium poëticum occurrit *Cap. VIII*. Uxor prophetæ parit filium, cui Jesajas nomen ominosum *Maber Schalal kaseb bas* imponit. Momento hæc fieri fingitur, & nomen filii earum rerum rationes quas tunc canebat Vates facer manifeste respicit. *Hoseas C. I. 2*. Judæorum idololatriam perstringens, meretriciam uxorem ducere & filium ex illa procreare fingitur, cum tamen nihil aliud significatur, quam Judæos eodem modo idololatriæ culpa se se contaminasse. הברכה הליינה. Duas prope muros Hierosolymæ fuisse cisternas ex historia constat, titui urbis ac ufui accommodatas. Metus forte erat, ne hostes ad superiorem piscinam potissimum urbem invaderent, adeoque fieri potuit, ut rex ad istius loci munimenta visenda & quæ opus ibi erant curanda egressus esset.

(d) Ad hoc Jesajæ cum rege colloquium tenendum est, Achasum jamjam foedus cum Assyriis iniisse, aut saltem ad id faciendum propensum fuisse. השמר *cave tibi*. In orig. שמר est *stringere, constringere*; hinc *servare* &

Remalides mala contra te struunt consilia; V. 6. se
nempe

in forma Niphal *sibi cavere*; quam posteriorem significationem cum hoc vocabulum obtinet, semper fere cum præfixo ל aut particula quadam negandi construitur. Jungenda igitur sunt השמר & ירא תירא. cfr. *Jud. XIII. 4. Genes XXIV. 6. Exod. X. 28.* Sensus est: *cave tibi ne vano tremore ita consterneris, ut divinae tutelæ ac potentiæ prorsus obliviscare.* — זכרות האורים. Putant interpretes locutione: *caudas titionum fumantium*, vires Syrorum ac Israëlitarum debilitatas & irrita eorum contra Judæos conamina adumbrari. Sed fortitæ probabilius est זכרות האורים heic positum esse pro simplici האורים *titiones*; atque *ira accendi, ardere, exæstare & fumare* synonymæ fere sunt locutiones. Limpidissimus igitur oritur sensus si בחרי אף cum העשנים conjungatur. Ostendere nimirum vult propheta, non esse cur iram duorum regum tantopere timeat Ahasus, quippe qui ipsi bello fracti mox essent; interituri. — וארם. Vocabulum hoc e textu ejiciendum putat Rev. Lowth. An autem jure, dubitamus. Nam neque versionis Syriacæ testimonium, cui ille nititur, satis validum est, neque parallelismus tam accuratus semper requirendus, ut omnia vocabula nunquam non sibi invicem respondeant. In seq. versu etjam Remaliæ filius nominatur non autem Rezinus. Neque KOPPII admittere possumus sententiam, qui putat textum nostrum a verbis בחרי אף usque ad finem versus sequentis esse corruptum atque hoc modo restituendum: *בחי אף ארפא ובו ארם ובו רמליהו יעו. כי יעצו עליך רעה לאמר*. Ex auctoritate Vers. Alex. hanc textus mutationem proponit, quæ tamen, cum vulgaris scriptio bonum omnino fundat sensum, necessaria non

nempe Judæam invadere velle, eam excindere, inter se partiri atque regem *tributarium* in ea constituere Thabelis filium (e); V. 7. Sic loquitur Jova Dominus: irrita, vana erant talia consilia. V. 8. Syriæ enim caput Damascus (f) & Damasci caput Rezinus erit (g). & intra sexaginta & quinque annos Ephraimitæ

est. Contextus clare docet vocabula בַּחֲרֵי נֶחֱם referenda esse ad Rezinum & Remalida.

(e) נִקְצָנָה Varie ab Intt. sumitur. Optime autem significatio radicis קָצַץ hoc loco petitur ex dialecto Arab. ubi قَاضٍ significat *rumpere, diruere*. Sic etjam radices cognatæ قَضَّ & قَصَّ denotant *scindere, perforare* v. c. murum, & in Conj. VII *irruere in prædam, hostem* (cfr. WILM. Lex. Arab.) & קָצָה ac קָצַץ apud Hebræos *scindere, secare*; unde קָוץ *fastidiendi, tædio afficiendi* notionem obtinuit, sicut Lat. *tenno & contemno* a Græco *τεμνω*. (cfr. SIMONIS Lex. Hebr. Edit. Eich.) Præterea Arabes quoque eodem sensu quo קָוץ heic occurrit, adhibent vocabulum مُغِيٌّ *mugit, vociferatus fuit*; hinc *male habuit ex tædio fastidioque*, & in Conj. III. *ad angustias rededit, obsidione urbem presfit* (cfr. WILM. Lex. Arab. & ROSENMÜLLERI Schol. a. h. l.). — Affix. נָה manifeste respicit ad præcedens יֵהוּדָה, *excindamus eam* scil. Judæam, & male a ROSENMÜLLERO refertur ad urbem Hierosolymam.

(f) Sensus est: *Syri fines suos non egredientur neque imperium suum novis terrarum accessionibus adaugebunt.*

(g) Tam multum in hoc & sequenti versu emendando & cum vera temporum ratione conciliando viri desudarunt

mitæ e numero gentium exemti erunt. — V. 9. Et
B regni

docti, ut vix quicquam ne conjectura quidem in medium proferre liceat, quod non antea jam dictum inveniatur. Duæ imprimis heic sese offerunt difficultates: altera in ordine verborum inest: altera in computandis sexaginta illis & quinque annis, intra quos Ephraimitarum civitas interitura esse dicitur. Quod igitur ad ordinem verborum attinet, probabile utique videtur eum perturbatum esse ac medela opus habere. Primum enim parallelismus, qui vix ab ullo alio prophetarum tam accurate quam ab Jesaja observatur, in minis denuntiandis negligitur, cum tamen in aliis horum versuum membris haudquaquam deest. Deinde Israëliitarum interitus loco haud idoneo commemoratur. In versu enim 8:o sermo est de Syris, in 9:o autem de Israëlitis: Syrorum autem fata plane omittuntur; quorum commemoratio non solum jure desideratur, verum etjam prius quam Israëliitarum expectanda esse videtur, si *vel* ordinem membrorum, *vel* vim orationis ad animum regis confirmandum spectes. Syri enim prius nominantur, igitur cladis eorum denuntiatio Israëliitarum calamitatem antecedere debuisset. Consilio prophetæ magis conveniens fuisse videtur, ut Syris quoque mala minaretur, qui & opibus plus pollerent Israëlitis & priores ab Assyriis subigerentur (cfr: Proëm.). Putant igitur MICHAËLIS & KOPPE, vocabula quædam Syrorum calamitatem (quæ forsitan tres aut duos annos post bellum inceptum acciderat) describentia, post 2:dum distichon versus 8:i e textu excidisse, & vocabula דַּוָּד - - - מִצְרַיִם transponenda esse post 2:dum distichon versus 9:i: Quæ conjectura, quamquam, deficientibus veterum Codicum & antiquarum versionum testimoniis, pro certa ac indubia vix haberi queat, tantam tamen

regni Ephraimitici] caput erit Samaria & filius Re-
malix

probabilitatis speciem habet, ut ei omnem verisimilitudinem denegare non audeamus. — In computandis sexaginta & quinque annis, quos terminum Regni Israël, figit vates, USSER, NEWTON, LOWTH, & DOEDERLEIN pluresque alii multum laboris impenderunt ad illos cum temporis ratione conciliandos. Primum igitur locutionem **סמט ירה**, non de excidio reipublicæ Israël, a Salmanasare facta explicant (cujus mentio fit II Reg. XVII. 26), sed de ultima deportatione Israëlitarum sub Aserhaddone instituta, quæ, ex eorum sententia, in *Esr. IV. 2. seqq.* narratur. Deinde computationem sic instituit DOEDERLEIN: "*Post editum ab Jesaja vaticinium, anni elapsi sunt:*

- 21. ad finem regni Israelitici.
- 23. Ad initia regni Asaradini in Assur
- 17. Ad occupationem regni Babylon. per eundem.
- 4. ad ea tempora, circa quæ provinciæ Israël. pluribus colonis distributæ nomen exstinctum est & nomen Israëlitarum, ut genti peculiare, desit. *Esr. IV. 2.*" Hic habes

65. annos. (cfr. DOEDERL. Jesajas). Sed licet hæc computandi ratio omni probabilitatis specie haudquaquam careat; tamen diffitendum non est, multa eaque gravia dubia contra eam moveri posse. Primum enim locutio ista **סמט ירה** necessario de *everfione reipublicæ Israeliticæ* explicanda est. *Populus desinit, aut* cum terra ejus ab hostibus capitur atque incolis in alias sedes transportatis alienis habitanda relinquitur, *aut* cum stirps ejus prorsus emoritur. Prius accidit Israëlitis sub Salmanasare; posterius ne sub Aserhaddone quidem, quippe qui

malix caput Samariæ. Si non creditis, profecto tuti
B 2
haud

superstites quamvis in captivitate erant. (cfr. MICHAËLIS ad h. l.). Deinde precario assumitur, reliquos Israëlitas a Salmanasare non abductos formam aliquam civitatis retinuisse, ac ultimam deportationem ab Aslerhaddone peractam fuisse; quod ex *Esr. IV. 2* probari non potest. (cfr. SCHULZII Schol. ad h. l.). Neque non primi 21 anni, & postremi 4. ex mera conjectura definiuntur. Quis porro justam reddat rationem, cur propheta, Israëlitarum interitum vaticinaturus, ultimam hanc & levisimam deportationem commemoraverit, everSIONem autem Samariæ & Reipublicæ Israël. destructionem, postremo horum casu longe insigniorem ac notabiliorem, omiserit? Hæc sunt argumenta quæ allatam computandi rationem valde infirmare videntur; quare textum vulgarem mutando calculos aliter subducere alii tentarunt viri docti. LUDOVIC. CAPELLUS & GROTIUS undecim proponunt annos leguntque שש for ששים; quod tamen grammaticæ constructioni, & imprimis temporis rationi manifeste repugnat. HUBIGANTIUS quindecim annos verum numerum esse putat: sed nec illi chronologiæ conveniunt: MICHAËLIS in *Bibl. Orient. Th. XVIII. p. 84.* ששים וחמש veram lectionem esse defendit, quam loco vulgatæ ששים וחמש in Codice 96. *Kennicott.* invenerat. Sed jam observavit JAC. BRUNS hanc textus variationem nihil aliud esse nisi mendum librarii. Cum enim ששים וחמש שנה solo hoc loco, ששים וחמש שנה ad minimum in 8 locis legatur, hæc facile inter se permutari potuerunt. Codex etjam 96. accurate scriptis minime accensendus est. (cfr. *Kennicott. diss. general. in V. T. p. 130. Edit. Bruns.*) Ipsa etjam computatio horum 25 annorum quam instituit MICHAËLIS conjectura

nititur & temporis rationi minime convenit. VITRINGA urget in Apographo scribarum sacrorum sic exaratum fuisse: וחמשה עשר שנים ובער שש נimirum " per compendium scriptiois pro עשרה *decem*. Hinc oriuntur 21 anni, quos ita computat: Achafus 16 regnavit annos, quorum initio oraculum edidit Jefajas; & 6:to Hifkiae anno Samaria capta fuit. Sed neque omnino certum ac indubium est, numeros litteris designare antiquissimis temporibus in usu apud Hebraeos fuisse, (cfr. DATHE & SCHULZ ad h. l.) neque ullo veterum Codicum testimonio hæc conjectura firmatur. Cuique etiam mirum videbitur, cur inusitata ista phrasi *sedecim & quinque*, numerum 21, expresferit Sacer Vates. Quod autem ad numerum annorum a VITRINGA allatorum attinet, vix negari potest eum chronologiae rationibus convenire, si modo certum esset Jefajam vaticinium hoc primo Achafi imperii anno edidisse. Quod quamvis in dubium vocari possit, id tamen ex historia probabile fit, invasionem Syrorum ac Isfraälitarum ante 4:tum Achafi annum factam fuisse, adeoque etiam oraculum hoc ante id temporis editum. Quæ cum ita sint, tutissimum quidem videtur, si de certo ac definito annorum numero cogitandum sit, interitum reipublicæ Isfraëlit. intra 13. & 21. annorum spatium, post illud temporis momentum quo cecinit Jefajas, definire. — Quid vero! itane anxie numerum hunc annorum resolvere opus? Nonne probabile est, Jefajam heic indefinite locutum fuisse atque tempus numero rotundo expresfisse? Nimis forsitan a propheta exigeret, qui annos hos ad mathematicum rigorem referret, quum in ipsis Messiae temporibus alibi nihil definire potuerit. Hac igitur conjectura recepta, anxia illa ac difficilis de annis computandis disquisitio ad nihilum recidit. — Brevislimam quidem viam in hoc loco expedien-

haud eritis (*h*). V. 10. Porro Jova Achafo dici jus-
fit: V. 11. Postula tibi omen a Jova Deo tuo: demit-
te te ad inferos, aut descende in cœlos (*i*). V. 12.

B 3

Respon-

do ingressi sunt PAULLUS & EICHORN. Ille existimat,
verba numerum annorum experimentia ששים וחמשים ex
interpolatione & glosfemate in textum irreplisse (cfr.
SCHULZII Schol.): hic, idem judicat de omnibus vocabu-
lis ab ובעד usque ad מעם (cfr. EICHORN. Einl. ins Alt.
Test. T. III. p. 92. Edit. 2.a). Hoc vero omnino est
nodum secare, non solvere.

(*b*) תמינו *tuti haud eritis*. Hæc versio firmatur non so-
lum ex vi radiceו טא מן coll. cum Arab. *أصم* *firmus*,
stabilis, *securus fuit*; sed etjam ex loco parallelo II.
Chron. XX. 20. ubi תמינו & הצלחי sibi respondent.
Sensus est: *si non verbis meis credatis fiduciamque in
divino auxilio ponatis, vobis prædico nunquam rerum
vestrarum statum firmum ac inconcussum fore.* (cfr. VI-
TRINGA).—Particula כי sæpe in Hebraismo denotare *pro-
fecto*, satis notum est; quæ significatio quum in hunc lo-
cum quadret, non opus est ut כי cum כי commutemus.

(*i*) Ad animum Achafi impium & Jovæ auxilio diffidentem,
fortius feriendum ac divinæ potentix commonefaciendum
optionem ei facit propheta, ut signum quoddam vel in-
dicium eligat, quo sibi persuadere posset, ea quæ Jesa-
jas prædixerat certe eventura fore. Stylus poëticus est
ac sublimis. Achasum eligere jubet, utrum apud infe-
ros, an in cœlis miraculum edi vellet.—שאלה Disfen-
tiant interpretes in hoc vocabulo explicando. Cum au-
tem העמק & הגבה, שאלה & מעלה sibi manifeste re-
spondeant; non possumus non cum iis facere, qui aliis

Respondente vero Achaso: non petam nec Jovam tentabo (k): V. 13. Heus, inquit *Jesajas*, familia regia! Nonne satis est hominibus molestiam creare? num & Deo meo molestos vos præbebitis? (l) V. 14. Propterea

punctis substitutis legunt הַלְנִשׁוּ pro הַלְנִשׁוּ. Quam mutationem nonnullæ antiquæ versiones etiam comprobare videntur. AQUIVA, SYMMACHUS, THEODOTION: βαδνον εις ἀδην. LXX: εις βαδος η' εις υψος. Quod si autem vulgaris punctatio magis placeat, βαδος in vocabulo קוּמַה inest. Et sic forte VULGATUS: *pete tibi signum in profundum.*

(k) Videntur quidem hæc Achasi verba celeriter ea oculis perlustranti submissa ac reverentia in Jovæ potentiam percusso animo edicta esse. Cum autem in mentem revocamus, Achasum regem fuisse maxime impium, & Jovæ ejusque cultus ac auxilii populo Israëlitico ab eo semper præstiti ita immemorem, ut idololatriæ culpa contaminatus, Assyrii regis amicitiam & auxilium potius imploraret; vix ac ne vix quidem eo sensu responsum ejus sumere licet; quin potius illud aperte prodit nefariam ejus impietatem & divinæ potentiæ ac defensionis contemptum sub larva hypocriseos latentem. Ut hypocrita scilicet negat Achasus se Jovam tentare velle; cum tamen ei diffitus impias in animo versans cogitationes, foedus cum rege Assyrio percutere studeret. Hinc etiam facile intelligitur, cur propheta tam gravi indignatione ac pio zelo motus responsum Achasi reprehendat ejusque impietatem ac dissidentiam perstringat.

(l) אַשּׁוּרִים sine dubio intelligendi sunt *cives Achasi*, ab illo antea vario modo afflictati, atque hoc occasione par-

pterea hoc erit vobis omen a Jova datum: Virgo gra-
vida facta filium pariet, cui nomen impones Imma-
nuel (m) V. 15. Lacte spisso & melle sylvestri nu-
trietur

tim bellico apparatu vexati, partim fœdere cum Tiglat-
pilefero inito vexandi, ut ex II. Chron. XXVIII. 16-
20 liquet. Deo molestiam creasse dicitur Achafus, eo
quod divinæ potentiæ ac tutelæ diffusus aliunde auxilium
petiisset, adeoque legem violando iram ac vindictam di-
vinam provocasset.

(m) Quum Achafus signum petere recusasset, ex quo fu-
turam regni sui ab hostibus liberationem cognoscere pos-
set, Vates ipse denuo asseverat fore ut Syri & Israëli-
tæ brevi Judæam relinquere cogantur, verum Judæi e-
tjam valde affligantur. Consilium sibi propositum habuit
Jesajas, ut Achasum a fœdere cum Asyriis ineundo a-
verteret, eumque de auxilio divino certiozem faceret.
Id jam in versf. 8. & 9. fecerat, idemque illud, ut ma-
jorem fidem dictis adjiciat, ulterius repetit ac tempus
quo ista eventura sint accuratius designat; simul autem
calamitates ex bello cum Syris ac Iræiitis gerendo in
Judæos redundaturas canit. Deinde a versu 17:0 futu-
ra Judæorum mala præcinere incipit, quæ ab Asyriis
& Ægyptiis passuri essent, in pœnam pertinacitate ac
dissidentia dignam. — העלמה ROSENMÜLLER, CUBE plures-
que alii existimant, prophetam digito virginem quendam
adstantem monstrasse. Neque hoc sine omni ratione,
cum ה sæpe pronominis demonstrativi vim sustineat. Cum
autem Vates Sacer forsan his verbis nihil aliud significa-
re voluerit, quam temporis spatium intra quod libera-
tio Judæis contingeret; verisimile videtur ה heic esse ה
articuli, ut in היום Job. 1. 6. 13. הערב Genes. VIII.

trietur usque dum noverit spernere malum & eligere bonum (n). V. 16. Antequam vero puer iste noverit sperne-

7. הנער Num. XI. 27; (cfr. Schulzii Scholia ad h. l.) adeo ut sensus sit: *intra illud tempus quo virgo aliqua gravida facta partum edit &c.* — וקראתה Verti potest vel *Œ vocabis*, oratione habita ad feminam, vel *Œ vocabit* scil. femina cum peperit (quo sensu וקראתה dictum esset pro וקראה, quomodo Judæi interpretes passim accipiunt cfr. VITRINGA.); vel aliis punctis substitutis tu scil. rex *vocabis*. Forfitan autem optime impersonaliter sumitur, *Œ vocabitur*. Res est minoris momenti. Ex his dictis patet nos in hoc versu explicando literalem tantum verborum sensum respexisse: quo autem sensu hic locus de Messia agere possit Theologorum disquisitioni relinquimus.

(n) חמאה Recte observarunt recentiores Intt. vocabulum hoc denotare *lac spissum*, non autem *butyrum*, quod in terra olei feracissima vix notum erat. لَحْمَاء apud Arabes significat *spissum fuit lac*. Licet negari non possit, ubertatem terræ omniumque rerum in illa affluentiam sæpe in Sacris Bibliis abundantia lactis & mellis poetice depingi; tamen ipsius rei ratio ac contextus docet, Judaicæ regionis vastationem victusque soliti inopiam hæc imagine adumbrari. Id clarissime patet ex vers. 22, ubi eadem imago eodem sensu occurrit. Neque mirum, si in bello inter Achasum regesque confederatos gesto campi vastabantur, adeo ut agri, vineæ ac oliveta inculta jacerent. — רבש non solum est *mel apum* quod ex mellariis arte factis colligitur, sed etjam *mel agreste* seu succus dulcis, ex quibusdam arboribus, palmis, ficibus aliisque certo tempore stillans. Neque non tale mel He-

spernere malum & eligere bonum, terra ista ob cu-
 C jus

braice vocatur רבש, quod in arborum cavitatibus aliis-
 que locis ab apibus conficitur. — לרעתו usque dum nove-
 rit. Præfixo ל, cum infinitivo jungitur, hanc competere si-
 gnificationem, in Hebraismo non rarum est *Lev. XXIV.*
12. Dan. XII. 11. — Dissentiunt interpretes in tempore
 definiendo quod locutione לרעתו כטוב significatum voluit propheta. MICHAËLIS & CUBE, licet
 inter illos de annis computandis non conveniat, in eo
 tamen consentiunt, *annos pueri* quos dicunt *discretionis*,
 his verbis innui. Veritati autem illi propius accedere
 videntur, qui illam intelligunt ætatem, qua ratio vim
 suam in infantibus primum exferit, h. e. in 2:0 aut 3:0
 anno. Synonyma loquendi ratio exstat in *Cap. VIII. 4.*
antequam puer patris matrisque nomen clamare didice-
rit. Respiciunt enim hec haudquaquam illud tempus,
 quo Respublica Israël. a Salmanasare everteretur, sed illud
 quo Judæa ab hostibus liberaretur; quod contigit cum
 Tiglathpileser Damasco capta Rezinum interfecit & E-
 phraimitiden vastavit. Patet autem ex historia *II. Reg.*
XVI. 9. XV. 29. Tiglathpileserum hanc expeditionem
 Pekacho adhuc vivente, ante 4:tum Achasi imperii an-
 num fecisse, adeoque liberatio a propheta promissa Ju-
 dæis intra paucos annos (forsitan duos aut tres) conti-
 git. Calculis igitur ita subductis hic oritur sensus: *in-*
tra illud temporis spatium quo virgo quædam gravida
facta filium peperit, isque illam ætatem qua ratio pri-
imum se manifestam facit attigeret, (h. e. intra tres
circiter annos), Judæa, licet ita a regibus confederata
vastata, ut incolæ propter soliti victus inopiam lacte &
mellesylvestri vitam sustentare cogantur, liberabitur, hostes-

jus duos reges tibi ægre est, deferta erit (O. V. 17. Adversus te vero, tuum populum familiamque paternam talia adducet Jova tempora, qualia non fuerunt inde ab illo ævo quo Ephraim descivit a Juda, nimirum per regem Assyriæ (p). V. 18. Sibilo enim evocabit

que ejus gravissima clade afficientur; Quod posterius in seq. versu imprimis enunciatur.

(o) אֲשֶׁר recte conjungi debet cum מלכיה & male refertur a nonnullis ad הָאֲרָצָה, hoc nimirum sensu: *terra quam tu detestaris seu fastidis, deseretur a duobus suis regibus;* quam explicationem egregie refellit VITRINGA. 1) *Judei & rex eorum Achasus non tam fastidiebant terram, quam reges istius terræ præsidet.* 2) *Verbum אֲשֶׁר in eo sensu quem fovent intt. illi construitur cum ב & debuisset Hebraice dici כְּאֲשֶׁר אֲתָה קָא in qua tu nauseas l. cujus causa tu tedio afficeris. Contra vero אֲשֶׁר (subjuncta ei timendi notione) construitur cum מִפְּנֵי, ut Num. XXII. 3. כִּי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי כְּנִיזָה אֲשֶׁר מִפְּנֵי מֹאָב & ægre erat Moabo propter Israëlitas. Terra igitur que deserenda dicitur, est Ephraimitis & Syria: duo scil. reges terræ propter quos ægre erat Achaso & Judæis, Rezinus & Pekachus."*

(p) Futura Judæorum infausta fata canere incipit Vates; quod etiam cum consilio ejus optime convenit. Cum enim in præcedentibus versibus illam vastationem quam Syri & Israëlitæ, Judaicam regionem vexantes, a Tiglathpilesero passuri essent, divinitus præciniusset, Judæis quoque mala ab eodem rege illis inferenda, eo consilio minari incipit ut Achasum a fœdere cum Tiglathpilesero incundo magis deterreret. Has igitur calamitates vaticinatu-

vocabit Jova muscas ab extremis fluvii Ægypti oris
& apes ex Asfyria (q). V. 19. Venient & confide-
bunt
C 2

rus, in describendis cladibus proxime instantibus non perillit, sed, ut bene annotat ROSENMÜLLER, "*excelsiori quasi phantasia sensu abreptus, ulterius procedit: tempora longinqua oculis ejus subjiciuntur: videt Judæam ab hostibus barbaris Ægyptiis & Asfyriis consumptam & vastatam.*" Incipiebant calamitates vitæ cum Tiglathpilefero, incrementum ceperunt invasione Sancheribi, & sub Nebuchadnezero Judæam penitus obruebant. — יבית
Præfixum ך LXX. expresferunt; quod tamen adeo necessarium non est, ut illud e textu excidisse statuamus. Abrupte enim ad aliam materiam transit oratio, neque raro tales occurrunt ellipses, ex. gr. *Jes.* I. 3. אה טׁך ןוׁן ut spuria e textu ejiciunt HUBIGANTIUS, SECKER, LOWTH, CUBE; sed licet salvo sensu hæc appositio deesse potuerit, nihil tamen impedit quominus bis Asfyrios nominare queat propheta. Atque & veritas lectionis unanimi veterum Intt. testimonio Codicumque consensu firmatur, & sensus verborum clarus est, si cum יבית jungas (cfr. ROSENMÜLL. Scholia ad h. l.).

(q) Ubi Nilus in mare mediterraneum se effundit, stagna sunt paludesque in quibus immensa illa muscarum multitudo quæ tam vehementer regiones istas infestat, abunde generatur. (cfr. LOWTHII *Jelajas.*)— ישיק הרבוהה— *Sibilo evocabit apes.* Respicit vates ad morem usitatum apes *συσμασι* ex mellariis evocandi & rursus ad illa revocandi, cfr. *Cap. V. 26. Joël C. II. 25.* exercitus hostiles vocat *examen cicadarum.* Apis bellicocissimum etiam est ac fortissimum in pugnando animalculum. Apte igitur muscis & apibus exercitus Asfyriorum & Ægypti-

bunt in convallibus locorum desolatorum & petrarum
fisluris & in omnibus fenticetis ac locis irriguis (r).

V. 20.

tiorum comparantur, tum ob multitudinem, tum ob gravia
incommoda Judæis ab his copiis oriunda. Historia satis
superque docet, omnia quæ Propheta prædixerat, imple-
ta esse. De vastatione Judææ ab Ægyptiis facta, legi
potest II. Reg. XXIII. 29-36. II Chron. XXXV 20-
24. XXXVI. 3. 4.

(*) כְּתוּרֵי הַבְּתוּרִים fluctuant & veteres & recentiores Intt. in
his verbis interpretandis. CHALD. reddit: *in plateis cæ-
vitatum*; cui simile quid habet CAPELLVS: *in vallibus
domorum*. Recte autem contra hanc explicationem ob-
servavit VITRINGA: כְּתוּרֵי בית numero plur; esseri כְּתוּרֵי, non
כְּתוּרֵי, & *valles domorum*, inveta est locutio. LXX. ver-
tentes: εν ταις Φαράγγι; της χωρας, videntur omisisse
כְּתוּרֵי. HIERONYM. *in torrentibus vallium*; quæ significa-
tio nunquam כְּתוּרֵי בית competit. MICHAËLIS Legit כְּתוּרֵי
valles in quibus greges pernoctant. Apte quidem hæc
ingeniosa textus mutatio imagini a muscis desumptæ con-
venit; quippe quoniam magna muscarum copia in stabu-
lis gregum esse solet. Sed mutatione textus non opus
est; cum ille hand difficilem permittat sensum. KOPPE
confert Arab. بِتَانٌ *terra plana, mollis*, adeo ut *valles
irriguæ, depressæ* oppositæ essent *altis asperisque rupi-
bus* (quo sensu sumit כְּתוּרֵי הַסַּלְעִים). Sed neque Arab.
s̄ commode conferri potest cum Hebræorum כְּתוּרֵי; neque
hæc significatio apta est in Cap. V. 6. ubi necessario
כְּתוּרֵי denotat *excidium*. (cfr. ROSENMULLERI Scholia ad
h. l.). Nihil igitur impedit quominus כְּתוּרֵי vulgarem
suam vim retineat, nempe *excidium, desolatio* l. *locus
desolatus, vastatus*. Etiam apud Arab. بِتَانٌ significat

V. 20. Tum abradet Dominus novacula mercenaria, nempe per transfluviales, per regem Assyriæ comam pilosque pedum, atque adeo ipsam barbam tondebit (s).

C 3

V. 21.

secare, abrumpere. His observatis, ad nihilum quoque recidit altera KOPPII conjectura, qua putat קיקי הים לעים significare debere *rupes altas asperasque*. Cum enim ut ipse profitetur, hanc suam opinionem neque ex Hebraismo, neque ex cognatis dialectis probare valuerit, melius omnino est, veterum versionum testimonio niti, quam ad meras conjecturas confugere. Ubique קיקי cum סלע conjunctum invenitur, atque vix dubium, quin קיקי הים לעים sint *fissuræ petrarum*. *Jerem. XIII. 4. XVI. 16.* (cfr. ROSENM. SCHOLIA.) נעצת vepretum, *senticetum*. Cognatum est cum Arab. نعض nomen *arboris spinosæ*,

Sidra Arab. silvestris, a rad. نص pupugit. (cfr. SIMON. Lex. Hebr. Edit. Eicb.). Fortitan autem melius cum CHALD. intelligis ipsa *loca torrida ubi crescunt vepres*; & sic etjam commodius opponitur בהללים *locis irriguis*, cujus vocis significationem optime illustravit SCHULTENS. in Vindic. Orig. Sect. VIII. p. 499. Comparat cum Arab.

نهل locus *aquationis*, a rad. نهل potu *restinxit fitim* — Continuat propheta in hoc veru imaginem quam in præced. inceperat: muscis peculiare est in vallibus locisque irriguis verlari, apibus autem in rupium ac arborum cavitatibus.

(s) Calamitatis Judaicæ descriptio continuatur: Non enim illi audiendi sunt Intt. qui orationem heic in Syros verti putent, ideoque aut de clade Sancheribi, aut de extrema regni Assyrii everlione a Medis Perlisque peracta, cogitent. Huic enim explicationi primum obstat, quod

/asf

V. 21. Fiet igitur ut si quis buculam aut duas
oves

consilio prophetæ non convenit interitum Assyriorum commemorare. Gravisissima mala ab Assyriis inferenda Judæis minatus fuerat vates, quo Achasum ab illorum amicitia sejungeret; vix autem illa denuntiatio malorum Achasi animum percutere potuisset, si certior factus fuisset, fore ut Assyrii ipsi excinderentur; immo omnem fidem dictis abrogasset ipse vates. Deinde tota oratio tam in præced. versibus quam seqq. agit de Judæis. Præterea prælix כ in נתער valet *per*; & nisi omnia torquere velimus, eadem vis adjicienda est טו כ in כסלר & בעברי (Plura vide apud VITRINGAM). — נתער השכירה *novacula mercenaria* vocatur rex Assyriæ, quia auxilium ejus tam anxie imploraverat Achasus, & magna ab hostibus præda direpta, ingentem pecuniarum & argenti vim ab Achaso ipso acceperat. II. Chron. XXVIII. 21. II. Reg. XVI. 8. — בהרי נהר *per transfuviales* h. e. per Assyrios, quorum nomen statim subjungitur. Quemadmodum enim יאור imprimis de Nilo dicitur, sic etjam נהר de Euphrate adhibetur cfr. Genes. XXXI. 21. Exod. XXIII. 31. Num. XXII. 5. — Valde se torquet LOWTH in similitudine ex tonsione capitis ac pilorum pedis desumpta accurate enodanda. רצא *proceres*, רגלים *plebem* significare putat. Sed voces in allegoria omnes ad vivum refecare velle ineptum sane est, cum auctori imagines explicare non placuerit. Quare recte ROSENMÜLLER: Sensus potius est, "fore ut Judæis omnia ab Assyriis eriperentur, ita ut nihil reliquum iis esset futurum, metaphora e tonso ad cutem, per totum corpus, desumpta. תספה *barbam tondebit* h. e. Judæi gravissima ignominia afficientur. Barba enim apud orientales decus est virorum, & illa privari ignominie nota habetur. (DATHE.)

oves nutriverit; *V. 22.* præ copia lactis vescetur lacte spisso, immo omnes in terra superstites lacte spisso & melle sylvestri vitam sustentent (*t*). *V. 23.* Tum omnes vineæ, ubi antea fuerint mille vites mille argenteis æstimatæ, vepribus & sentibus obductæ erunt (*u*). *V. 24.* Sagittis & arcu illuc ibitur, nam senti-
bus

(*t*) Vividis coloribus lugenda terræ facies post vastationem Assyriacam depingitur: pauci erunt homines residui, hisque pauperes ac inopes: campi inculti jacebunt: lac & mel agrilite unicus victus: greges hostibus erepti per agros quos nemo colit nec tuetur libere errabunt, & large atque ad satietatem palli insuetam lactis copiam præbebunt. Tam clare hæc omnia terram gravissime vastatam ac desolatam depingunt, ut satis mirari non possumus, fuisse interpretum quosdam, qui hunc & sequentem versum ac ultimum explicarent de illa felicitate qua Deus Judæos ex calamitate Assyriaca elapsos cumularet. Quis vero putet, vatem, si in versu 21 & 22 meliorem rerum statum depingere incepisset, mox vers. 23 transitorium esse ad calamitatem Judæorum describendam, & rursus versu 25 ad felicitiora tempora adumbranda retrogressurum? Qui saltus vix ac ne vix quidem ferendi!

(*u*) מֵאָתַתּ וָאֶרְבֵּעַ mille vites mille argenteis scil. siclis æstimatæ. Subintelligendum est אַרְבַּע, quod sæpe etiam טַו מֵאָתַתּ adjunctum invenitur cfr. *Genes. XXIII. 15. I. Sam. IX. 8.* Tam vilis hæc vitium æstimatio videtur VITINGÆ, ut præeuntibus SANCTIO & GROTIUS, hæc verba non de pretio vineæ ex numero vitium statuto explicet, sed de mercede locationis, aut de reditu qui perciperetur ex vitium fructu. Sed rectius observavit MICHAËLIS vinea-

bus & vepribus obducta erit tota terra (v). V. 25.
Colles istos qui sarculo quondam studiose sarriebantur,
sentibus ac vepribus obductos nemo adire audebit,
& armentis ac pecudibus immisissis conculcabuntur (x).

rum pretium nostris quoque temporibus ex numero vitium constitui. Neque putandum est, pretium quod heic exhibetur, Jesajæ ævo cum pecuniæ rariores erant, pro vili habitum fuisse.

(v) Sensus est: *tota terra sentibus & vepribus ita obducta erit, ut nemo præ latronum ac ferarum metu, nisi arcu ac sagittis armatus, illam intrare audeat.*

(x) יערוו וכל - - - Nominativus est absolutus in Hebraismo valde frequens; quod attinet ad omnes colles &c. סער vocabulum dubiæ significationis; nili forte ex lingua Aramæa aliquid lucis accipiat ubi ערר *sarriendi, pastinandi* vim tenet (cfr. ROSENMÜLLERI Schol. ad Jes. V. 6.)
וּשְׂתֵּי לֹא תִכְרֹת - - - varie hæc verba explicari solent. Forsitan autem optime videtur aut subintelligere præfix. מ ante יראת: *nemo illuc præ sentium ac veprium timore intrare audebit; aut verba ex affectu & abrupte e-dicta esse putare: non illuc ire audebis! metus veprium & sentium scil. ibi erit.*